

MONIÄÄNISTÄ MORFOLOGIAN TUTKIMUSTA

Taru Salminen *Morfologiasta moniäänisyyteen: Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000. 220 s. ISBN 951-746-203-4.

Taru Salminen analysoi tutkimuksessaan suomen kielen kvasirakenteen eli rakennetyypin *olla olevinaan, olla tekemään* merkitystä, käyttöä ja kehitystä. Tutkimuksessa kuvataan rakenteen keskeisiä käyttötapoja ja konteksteja ja pohditaan sitä, miten rakenne on kehittynyt nykyiseen muotoonsa. Työn keskeinen kysymys on, miksi kieleen ylipäätään syntyy uusi kieliopillinen rakenne ja mikä on kieliopillistumisen motivaatio. Kyseessä on eräänlainen lingvistiikan tapaustutkimus, johon kuuluu sekä yhden kielenilmiön esiintymien dokumentointi erilaisten aineistojen avulla että tämän dokumentoinnin pohjalta syntyvä kuvaus itse rakenteen kehityksestä ja kieliopillistumisen luonteesta.

Salmisen tutkimuksella on monenlaisia kehityksiä, ja se ammentaa voimansa useammasta kuin yhdestä lähteestä. Jo työn nimestä käy ilmi, että kyseessä on monia vaihtoehtoja saanut 2000-luvun väitöskirja, joka liikkuu useamman lähestymistavan leikkauksissa. Sen teoreettisena viitekehiksenä on kieliopillistumisen tutkimus, käsitys siitä, miten kieliopilliset muodot syntyvät ja kehittyvät leksikaalisista aineksista tai vähemmän kieliopillisista lähtörakenteista (ks. esim. Laitinen ja Lehtinen 1997; Itkonen 1998). Työn keskeisenä perustana on kuitenkin myös vuorovaikutuksen tutki-

muksen konsepti, jossa moniäänisyys, vieras puhe sekä kaiku toisesta tilanteesta ja maailmasta ovat tulkinnalle tärkeitä käsitteitä (Bahtin 1986: 60–100; Goffman 1981). Myös suhde kognitiiviseen kielentutkimukseen on keskeinen kvasirakenteen kehitystä ja sen käyttökonteksteja pohdittaessa (Langacker 1977). Salmisen työllä on myös sosiolingvistisiä ulottuvuuksia, vaikka sitä ei voi eikä tarvitse lukea varsinaisen variaation tutkimuksen piiriin. Kaikki tämä osoittaa, että tutkijan mieli on ollut avoin, kun hän on lähtenyt tarkastelemaan yhtä suomen kielen muotokategoriaa, kvasirakennetta. Tekijän avoimuus etsiä selityksiä useasta näkökulmasta käsin kuvaa nähdäkseni hyvin tämänhetkisen suomalaisen kieliopillistumistutkimuksen kysymyksenasetteluja. Kuten usein on huomautettukin, suomi morfologisesti rikkaana kielenä on erityisen mielenkiintoinen analyysin kohde, ja sen analyysin avulla voi päästä myös uusiin teoreettisiin avauksiin. Siten Salmisella on hyviä esikuvia, mikä ei tietenkään vähennä hänen työnsä arvoa.

KVASIRAKENNE ERI KONTEKSTEISSA

Tutkimuksen aineistona on yhteensä 1 662 kvasirakenteen sisältävää esimerkkiä (esim.

▷

olla kuulevinaan/kuulevanaan, olla olevinaan/olevanaan, olla näkevinään/näkevään). Noin puolet aineistosta on poimittu erilaisista murrekokoelmista ja -korpuksista sekä vajaa kolmannes kaunokirjallisuudesta. Lisäksi tekijä on käyttänyt muuta puhekielistä aineistoa ja yleiskielistä aineistoa, lähinnä aikakaus- ja sanomalehtitekstejä, sekä vanhan kirjasuomen ja 1800-luvun tekstien aineistoa. Mukana on siis sekä puhuttua että kirjoitettua suomea eri aikakausilta. Vaikka eriaikaisen aineiston osuus on erilainen, juuri monipuolisuus takaa sen, että tekijä saa ilmiöstä irti kaiken sen, mikä hän saa. Siksi onkin hieman yllättävää, että tekijä ikään kuin pahoitellen toteaa aineiston heterogeenisuuden. Tämä pahoittelu herättää puolestaan lukijassa kysymyksen, voisiko tietyn rakenteen kieliopillistumiskehitystä edes analysoida muuten kuin diakronisesti ja synkronisesti moninaisen aineiston avulla. Tähän Salmisen omakin analyysi antaa mielestäni kielteisen vastauksen.

Taulukosta 1 (s. 27) saa yhdellä silmäyksellä käsityksen siitä, mitä aineistoa tekijä on käyttänyt ja missä määrin mitään aineistoa on käytetty. Määrien ilmoittamisella on tietysti se tavoite, että ylipäätään nähdään poimintojen määrä eri aineistoissa ja aineistojen välinen suhde tätä ilmiötä tarkasteltaessa. Taulukko osoittaa, että tekijä on tehnyt suuren työn aineiston poiminnassa. Olisi kuitenkin ollut havainnollista ja ehkä rakenteen paikantamisen kannalta tärkeää tietää myös se, miten suurista aineistomääristä esiintymät on poimittu. Silloin näkyisi heti, miten harvinaisesta tai tavallisesta ilmiöstä kulloisessakin aineistossa on kysymys ja miten aineistot todella eroavat toisistaan tässä(kin) suhteessa.

Rakenteen käytön valaisemiseksi olisi ollut kiinnostavaa, jos aineistoa olisi ollut nykypuhekielestä enemmän kuin se, mikä Salminen on Helsingin puhekielen ai-

neistosta ja omista muistiinpanoistaan saanut. Tarjolla olisi ollut aineistoa esimerkiksi eri puolella Suomea tehtyjen tutkimusten nuorten puheesta. On mahdollista, että puhekielisen aineiston runsaampi osuus olisi voinut tuoda lisävaloa kvasirakenteen käyttöön. Näin olisi kenties saanut selville myös sen, missä konteksteissa kvasirakenne viihtyy, mikä olisi voinut vielä rikastaa tekijän nyt laatimaa rakenteen nykykäytön kuvausta. Omien havaintojeni mukaan esimerkiksi televisiokeskusteluissa kvasirakenne on erittäin harvinainen, mikä herättää kysymyksiä siitä, missä yhteyksissä ja missä merkityksessä sitä ylipäätään käytetään ja missä ei. Rakennetta siis on eri määriä eri aineistoissa, mikä paljastaa sen, että kontekstilla on ratkaiseva osuus.

Rakenteen levikkiä ja variaatiota tarkastellessaan Salminen havainnollistaa yksiköllisen ja moniköllisen variantin esiintymistä hyvien levikkikarttojen avulla (s. 33 ja 38). Asiaa havainnollistavia karttoja ja taulukoita olisi voinut käyttää enemmänkin, sillä niiden avulla olisivat maan sisäiset erot tulleet paremmin esiin ja kenties myös yksiköllisen ja moniköllisen muodon rinnakkaisuus uudemmissa aineistoissa. Näin olisi sopinut tehdä murteiden, vanhan kirjasuomen ja 1800-luvun aineistoja käsitellessä. Havainnollistukset eivät ole tarpeen variaation esittämisen vuoksi sinänsä, vaan ne olisivat olleet hyödyksi siksi, että itse kieliopillistumisen historia ja luonne tulisivat paremmin esiin ja että näkyviin tulisi esimerkiksi se, miten kirjallisuudessa yleistyvä monikko on ollut omiaan väistyttämään länsisuomalaisen puhutun kielen yksikön käyttöä.

Kuten analyysistä käy ilmi, kvasirakenne ilmaisee aina yhtäaikaisesti kahta tai useampaa vaihtoehtoista asiaintilaa. Tämän analysointiin tarvitaan laajempaa kontekstia. Tässä on yksi aineiston ongelma, joka koskee nimenomaan suurta osaa murre-

aineistoa; kvasirakenteen kielellinen konteksti näissä esimerkeissä on niukka eikä muitakaan kontekstitietoja aina ole liiemmähti. Salminen on juuri erilaista aineistoa käyttämällä onnistunut selviytymään tästä ongelmasta tyylikkäästi, vaikka yksittäisten esimerkkien kohdalla laajemman kontekstin puuttuminen saattaa välillä vaivata sekä analysoijaa itseään että analyysin lukijaa.

Salminen tuo perustellen esiin suomen kielen kvasirakenteen nuoruuden ja sen merkityksen monitulkintaisuuden eli juuri sen, että kvasirakenne liikkuu samanaikaisesti useammassa vaihtoehdoisessa maailmassa. Hän osoittaa, miten rakenne on kehittänyt adverbistumisen kautta apuverbin ja pääverbin muodostamaksi konstruktioksi. Merkityksen analyysin kannalta on tärkeää, että tekijä ottaa esille myös lähimerkityksisen translatiivisen kvasirakenteen *olla ollakseen* ja pohtii myös niin sanotun kvantumrakenteen (*muistaakseni, nähdäkseen*) suhdetta kvasirakenteeseen. Nämä seikat syventävät ilman muuta analyysia, kiinnittävät kvasirakenteen hyvin historiaansa ja valottavat sen nykyelämää. Sukulaisrakenteiden tarkastelu auttaa sekä morfologisen että semanttisen ja pragmaattisen motivaation tarkastelussa. Vaikka olen esittänyt aineistoa koskevia toivomuksia ja huomioita melko runsaasti, kaikkiaan on todettava, että Salminen on lähdekriittinen, tuntee aineistonsa hyvin ja käyttää sitä asiantuntevasti.

FOKALISOINTI KUVITELUSSA JA TODELLISESSA MAAILMASSA

Luvussa 2 (s. 57–134) Salminen käsittelee kvasirakenteen merkitystä ja funktioita. Aineistonsa avulla hän osoittaa, miten kvasirakenteen sisältävää kontekstia on tarkasteltava useasta näkökulmasta. Hän kiinnittää aluksi lyhyesti huomionsa non- ja kontrafaktuaalisuuteen ja keskittyy sitten kvasi-

rakenteen moniäänisyyden pohtimiseen. Keskeistä tässä pohdinnassa on referoinnin ja kertomisen aspekti. Keskeisenä käsitteenä on fokalisointi, jota Salminen käsittelee kaunokirjallisen aineiston avulla. Erityisen huomion saa kertojasta erillinen henkilöfokalisointi (esim. s. 92: »Harjunpää *oli erotavinaan* jonkun maassa makaavan jalat...»).

Kaunokirjallisuus tarjoaakin näihin fokalisoinnin tarkasteluihin hyvän aineiston. Silti herää kysymys, eikö sisäistä kertojaa olisi ollut hyvä käsitellä myös puhekielen aineistojen avulla. Näin olisi tullut hyvin esille se Salmisen useissa yhteyksissä muuten korostama piirre, että paikallismurteissa ja yleensä puhekielessä ilmenevä variaatio ruokkii kaunokirjallisuuden kieltä ja että puhekielen ja kirjoitetun kielen rajan häilyvyys on kvasirakenteen moniäänisyyden yksi lähde. Kahdentyyppisen fokalisoinnin, kertoja- ja henkilöfokalisoinnin, eroa olisi siis ollut hyvä pohtia enemmänkin. Näin olisi tullut näkyviin se kielioppiillistumiskehityksessä keskeinen puhutun kielen ja kaunokirjallisuuden kielen yksi samankaltaisuus — se, että toisen ihmisen ajatuksia kuvataan todellisissa tai kuvitelluissa tilanteissa. Salminen tuo esiin sen, että kvasirakenne toimii jonkinlaisena näyttämönjakajana. Moniäänisyyttä käsitellessään tekijä olisi vielä voinut pohtia sitä, miten relevantti jako fiktiiviseen ja todelliseen maailmaan kvasirakenteen merkitystä analysoitaessa ylipäättään on.

Salminen pohtii jonkin verran myös sitä, mitä aineksia kvasirakenne houkuttelee ympäristöönsä. Hän ei kuitenkaan kovin paljon pohdi sitä, mistä kvasirakenteen merkitys nousee eli mikä osuus on itse rakenteella, mikä osuus esimerkiksi erilaisilla pragmaattisilla partikkeleilla (esimerkiksi *nyt, sitte*), joihin se näyttää kiinnittyvän. Tämä on tietenkin monen muunkin kielellisen rakenteen analyysissa keskeinen kysymys. Usein joutuu kysymään, mitä mer-

kitykseen tihkuu itse rakenteesta, mitä taas sen kielellisestä ympäristöstä ja mihin eri kohdista lähtevät merkitykset yhdessä suuntaavat.

Salminen hyödyntää taitavasti kognitiivisen kielentutkimuksen käsityksiä tilanteen konstruoinnin luonteesta, sen subjektiivisuudesta tai objektiivisuudesta. Arvelen, että myös erityisesti Gumperzin lanseeraama kontekstivihjeen käsite olisi voinut olla mainio kiinnittymä kielisosiologiseen suuntaan (ks. esim. Gumperz 1982: 130–152), joka jännittävästi piilevällä tavalla on kuitenkin koko ajan läsnä Salmisenkin työssä. Ainakin sosiolingvistisin lasein varustettu lukija tämän juonteen tässä kielellisen muutoksen analyysissa voi nähdä.

KVASIRAKENNE ESIMERKKINÄ KIELIOPILLISTUMISESTA

Luvussa 3 (s. 135–199) päästään itse kieliopillistumiskeskusteluun, ja se muodostaa työn ytimen, jota edellinen luku on hyvin pohjustanut. Voikin sanoa, että synkroniasa pitäytyvä luku 2 on jonkinlainen inventoiva johdatus luvun 3 diakroniseen tarkasteluun. Analyysissaan Salminen osoittaa, että kvasirakenteen erilaiset käytöt voidaan johtaa sen morfologisesta rakenteesta ja muutamasta verbikontekstista. Tässä luvussa tekijä johdonmukaisesti käsittelee sitä, miten *olla*-verbin ja verbaalinominin konstruktioista kehittyä ajan oloon apuverbin ja pääverbin muodostama verbikonstruktio. *Ei ole kuulevinaan* on siis voinut olla eräänlainen paikallissijainen tilanilmaus ja tarkoittaa jotain sellaista kuin 'ei ole kuulevaisessa tilassa' eli 'ei tahdo kuulla' (ks. s. 145). Tässä prosessissa keskeistä on ollut ensin semanttinen reanalyysi, adverbistuminen ja tämän jälkeinen morfosyntaktinen reanalyysi, jonka ansiosta rakennetta on voitu ryhtyä muodostamaan analogisesti myös muista verbeistä. Salmisen päättely

etenee johdonmukaisesti, ja hän perustelee näkemyksiään huolellisesti ja hyvin dokumentoiden.

Luvussa 3 tulee hyvin esiin se, millaisia näkökulmia vuorovaikutuksen analyysin näkökulma voi tarjota kieliopillistumista koskevan tutkimuksen käyttöön. Kysymys ei siis ole atomistisesta ja satunnaisesti valitun pikku piirteen analyysistä, vaan kysymys on sen osoittamisesta, että kaikki rakenteen ja sen kontekstin kielelliset aiheet voivat olla tärkeitä. Salminen osoittaaakin mielestäni hyvin, miten yhden rakenteen avulla voi ymmärtää kielessä laajemminkin tapahtuvia prosesseja, ja hän avaa uusia näkökulmia myös kielen vaihteluun ja muutokseen.

Tekijä näyttää pitävän eräitä käsityksiä kieliopillistumisesta liian mekaanisina. Kieliopillistumisen tutkimuksen historia tarjoaakin monia tapoja selittää ilmiötä. Kaikki selitykset kieliopillistumisesta eivät sovi suomen kieleen, koska ne perustuvat usein rakenteeltaan toisenlaiseen kieleen. Salmisen pohtii esittelevästi sellaisia käsitteitä kuin kliini (Hopper ja Traugott 1993; ks. myös Itkonen 1998), innovaatiokeskus (Dahl 1995), spatiaalinen diffuusio (Chambers ja Trudgill 1980) ja metaforinen siirtymä, mutta ei laajemmin työssään ota niihin kantaa. Niiden läsnäolo osoittaa kuitenkin sen, että hän tuntee hyvin kieliopillistumista koskevaa kirjallisuutta ja yhdistelee näkemyksiä, jotka implisiittisesti ovat sitten myös hänen omien päätelmiensä taustalla. Erityisesti kliinin ja spatiaalisen diffuusion käsitteiden suhde on sosiolingvistisestakin näkökulmasta kiinnostava, ja siitä voisi nousta keskustelua enemmänkin kuin Salmisen työssä on ollut mahdollista nostattaa.

Salminen asettuu sille kannalle, että kieliopillistuminen ja leksikaalistuminen eivät ole vastakkaisia prosesseja. Sen sijaan on kieliopillisia kategorioita, joiden eri vaiheissa voi erottaa sekä leksikaalisia että

kieliopillisia prosesseja. Tämä on teoreettisesti tärkeä havainto, joka on tullut esiin aikaisemmassakin tutkimuksessa mutta jonka myös Salminen hyvin dokumentoi ja analysoi. Morfologisen sekä semanttisen ja pragmaattisen motivaation suhdetta olisi voinut avata vielä enemmän kuin tekijä on avannut. Nyt lukijan on ikään kuin rivien välistä tulkittava, että kvasirakenteen morfologinen motivaatio on diakronisessa tarkastelussa keskeisempi kuin synkronisessa.

MITÄ KVASIRAKENNE KERTOO KIELIOPILLISTUMISPROSESSISTA?

Viimeisessä luvussa 4 Salminen esittää yhteenvedon ja keskustelelee asiantuntevasti kieliopillistumisen ja leksikaalistumisen käsitteiden suhteesta. Tässä hän tuo esiin keskeiset tuloksensa, jotka lyhyesti ilmaistuna ovat seuraavat. Kvasirakenteen kuvaamaa tilaa tai toimintaa tarkastellaan aina useammasta kuin yhdestä näkökulmasta. Kvasirakenne on myös aina esittävä; se tuo esiin jonkin toisen tilan tai toiminnan.

Salminen ehdottaa, että rakenteen kieliopillistumiskehitys on kulkenut verbaalinominivaiheesta adverbivaiheen kautta verbirakenteeksi seuraavasti: verbaalinomini (*on*) *oleva-na*, (*ei ole*) *tietävä(ise)-nä* → adverbijohdos (*on*) *oleva-(i)naan*, (*ei ole*) *tietävä-(i)nään* → verbimuoto *on ole-vinaan*, *ei ole tietä-vinään* (ks. lukua 3 ja yhteenvedoa s. 196–197). Analyysissaan Salminen tuo esiin, että analogiset prosessit voivat kieliopillistumisessa sekä edeltää että seurata reanalyysejä. Ennen reanalyysejä kielessä esiintyvät samanrakenteiset ilmaukset vaikuttavat rakenteen reanalyyysiin, ja sen toteuduttua uusi rakenne leviää analogisesti uusiin konteksteihin. Kvasirakenteen tärkeitä seuralaisia tässä prosessissa ovat Salmisen mukaan olleet liittomuodot (*on tehnyt*, *on tekevä*, *lienee tehnyt*), liittomuotomaiset rakenteet (*on putoamassa* tai

putoamaisillaan, *on tekevä*, *on tekevässä*) tai morfologisen tason analogiset mallit (*ei ole moinaskaan*, karj. *ei ole migonah*; *ei ole millänsäkään*, karj. *ei ole ni milleh*; *ei ole tietääkseen*). Salminen perustelee kaikki päätelmänsä kvasirakenteen kieliopillistumisesta hyvin ja läpinäkyvällä tavalla.

Salmisen mukaan puhujayhteisö ja kulttuuri ovat olennaisia seikkoja kieliopillistumisen prosessissa. Tämä sinänsä olennainen huomautus jää hieman ylimalkaiseksi. Kun kvasirakenteessa suomen kieleen on syntynyt vähättelyä, kuvittelua, teeskentelyä, ylpeilyä, kerskailua ja välinpitämättömyyttä ilmaiseva verbimuoto, olisi ollut hyödyllistä pohtia enemmän ilmaisun syntytarvetta ja viitata myös päätelmien yhteydessä siihen, että suomen kielestä puuttivat sellaiset verbit kuin *lâtsas* ja *pretend*.

Salmisen tapa analysoida on keskustelevalta ja lukijan huomioon ottava. Valittuja aineistoja ja niiden ominaispiirteitä kuvataan yksityiskohtaisesti ja hyvin valituin esimerkein, ja tulkinnot ovat perusteltuja. Juuri tarkan erittelyn avulla ja yksityiskoh-tia avaamalla voidaan usein parhaiten keskustella itsestäänselvyyksistä ja vakiintuneiden käsitteiden vaikeasta sisällöstä. Salminen tuo uutta näkökulmaa myös referoinnin käsittelyyn ja subjektiuteen; tosin hänellä on tässä hyvänä taustana esimerkiksi Laitisen pitkälle menevät pohdinnat muotojen ja merkitysten suhteesta subjektin yhteydessä (ks. esim. Laitinen 1992). Vaikka joitakin mainitsemiani kohtia olisi voinut käsitellä enemmänkin ja niissä olisi voinut mennä syvemmälle, analyysi on kaikkiaan harkitusti etenevää, asianmukaista ja huolellista työtä.

Viimeisen luvun pohdinta on hyvä pohjustus tuleville keskusteluille, ja keskustelu Salmisen nostamista kysymyksenasetteluista tuleekin varmasti jatkumaan. Salmi-nen korostaa yhteenvedossaan kieliopillistumisen käsitteen laajuutta, sitä, että kieli-

opillistumiseksi voitaisiin kutsua kaikkia niitä ilmiöitä, joiden tuloksena on uusi kielipillinen ilmaus, riippumatta muutostyyppistä tai kehityksen yksityiskohdista. Keskeistä on produktiivisuus ja analogia, ja nämä, erityisesti ensin mainittu, lienevät niitä seikkoja, joita juuri suomalainen tutkimus (vrt. jo mainittujen lisäksi esim. Lehtinen 1997) ja Salmisen työ sen osana tuovat vahvasti mukaan kielipillistumiskusteluun.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteen kuuluu se, että pienenkin aineiston ja näennäisen pienen tutkimuskohteen avulla saadaan esille keskeisiä seikkoja. Olennaista ei ole aineiston runsaus, vaan se, miten ja millä keinoin tyypillisyyttä saadaan esiin ja miten relevantit seikat pystytään tuomaan esiin huolellisen analyysin avulla. Salminen on nähdäkseen tehnyt työssään sekä teorian että aineiston kannalta relevantteja valintoja. Itse analyysi osoittaa sen, että yhden ilmiön kautta voidaan päästä olennaisten kysymysten äärelle eli tässä pohtimaan sitä, miten toinen ääni tuodaan keskusteluun ja miten se tehdään juuri tämän kielipillisen keinon avulla. Salmisen tutkimus on metodisestikin kiinnostava työ, se sisältää mielenkiintoisia tuloksia ja täsmentää yhden ilmiön avulla kuvaa myös suomalaisen kielillisen variaation luonteesta ja sen kontekstisidoksista. Se antaa mielenkiintoista lisätietoa puhetilanteen kerroksisuudesta, jossa keskustelulla ja sen yksityiskohdilla, kuten kvasirakenteella, voi olla vahvasti esittävä luonne. Se lisää myös kielipillistä koskevaa tietoa ja avaa uusia mielenkiintoisia kysymyksiä. Vaikka olen tässä esittänytkin monia yksityiskohtia koskevia seikkoja, joita tekijä olisi voinut ottaa huomioon ja joita hän vielä olisi voinut syventää, kokonaiskuva työstä on hyvin myönteinen. ■

PIRKKO NUOLIJÄRVI

Sähköposti: pirkko.nuolijarvi@kotus.fi

LÄHTEET

- CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER 1980: *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BAHTIN, M. M. 1986 [1953]: The problem of speech genres. – C. Emerson & Ch. Holquist (toim.), *Speech genres and other late essays*. Austin: University of Texas Press.
- DAHL, ÖSTEN 1995: *Grammaticalization*. Luentomoniste. Helsingin yliopisto.
- GOFFMAN, ERVING 1981: Footing. – *Forms of talk* s. 124–159. Oxford: Basil Blackwell.
- GUMPERZ, JOHN J. 1982: *Discourse strategies*. Studies in Interactional Sociolinguistics 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- HOPPER, PAUL – TRAUOGOTT, ELIZABETH 1993: *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ITKONEN, ESA 1998: Mitä on 'kielipillistuminen'? – Anneli Pajunen (toim.), *Kielipillistumisesta, analogiasta ja typologiasta* s. 11–41. Suomi 185. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1992. *Välttämättömyys ja persoona*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA – LEHTINEN, TAPANI 1997: Johdanto. – Tapani Lehtinen & Lea Laitinen (toim.), *Kielipillistuminen. Tapaustutkimuksia suomen kielestä* s. 6–19. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LANGACKER, RONALD W. 1977: Syntactic reanalysis. – Charles Li (toim.), *Mechanisms of syntactic change*. Austin: University of Texas Press.
- LEHTINEN, TAPANI 1997: Kielipillistumisen tutkimuksesta. – *Academia Scientiarum Fennica. Vuosikirja* 1996. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.